

УДК 930.253(477-25):27-523.6-055.2-9(477.51)«16/17»

Людмила Нижник

ДО ПИТАННЯ ПРО ВОЛОДІННЯ П'ЯТНИЦЬКОГО ЖІНОЧОГО МОНАСТІРЯ М. ЧЕРНІГОВА ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)

DOI: 10.5281/zenodo.4018356

© Л. Нижник, 2020. СС BY 4.0

Метою дослідження є вивчення документів, які стосуються економічної діяльності П'ятницького жіночого монастиря. *Методологічно* робота побудована на основі аналітичного та статистичного підходів. *Наукова новизна*. Дослідження внесло до наукового обігу інформацію з раніше невідомих архівних джерел, що суттєво розширило уявлення про економічну діяльність П'ятницького жіночого монастиря м. Чернігова в XVII–XVIII ст. *Висновки*. На основі документів розкрито, яким чином поповнювалися володіння монастиря. Це, перш за все, універсали полковника Іоанкія Силча та гетьманів Івана Самойловича, Івана Мазепи, Івана Скоропадського та Данила Апостола на володіння та на їх охорону. Аналізуючи документи Центрального державного історичного архіву України м. Києва, з'ясовано, що в XVII ст. статки монастиря поповнювалися шляхом надання гетьманських універсалів та інколи за рахунок продажу або дарування майна прихожанами, тоді як у XVIII ст. гетьмани підтверджували право на володіння монастиря, який також скуповував майно, практикував захоплення земель та надання в користування селянам земель, сінокосів, лісу тощо. Збереглися документи, що розповідають про конфлікти монастиря з цивільним населенням за майно та землі, про купівлю-продаж землі, закладні, уступочні та дарчі документи, згідно з якими люди віддавали майно монастирю. На середину XVIII ст. монастир мав підданих залежних селян у 9 поселеннях (770 осіб чоловічої та 652 – жіночої статі), 15 садів та 101 город, 585 ¼ четвертей і 8 чвертків ріллі, сінокоси на 2192 копи, 5 лісів дров'яних, 9 лісів зрубних та 3 зарості, 6 млинів, 2 шинки, винокурню та приїзний двір з кам'яною коморою, пекарською хатою та худобою.

Ключові слова: П'ятницький монастир, гетьмани, універсали, володіння, майно, купівля, продаж.

У XVII–XVIII ст. в м. Чернігові діяв П'ятницький жіночий монастир. Як вважали дослідники старовини Ф. Гумілевський¹ та П. Барановський², обитель була заснована ще за часів Київської Русі, досягла свого розквіту за Гетьманщини, і тоді ж була наділена маєтностями, права на які були підтверджені універсалами полковників та гетьманів.

Одним із найважливіших осередків українського православ'я на Лівобережній Україні упродовж тривалого часу залишалися монастирі, навколо яких зосе-

¹ Филарет (Гумилевский), архиеп. Пятницкий монастырь. *Историко-статистическое описание Черниговской епархии*. Чернигов, 1873. Кн. 4. С. 113–126.

² Барановский П. Д. Собор Пятницкого монастыря в Чернигове. *Памятники искусства, разрушенные немецкими захватчиками в СССР*. Москва–Ленинград: Изд-во АН СССР, 1948. С. 13–34.

реджувалося духовне й релігійне життя краю, обумовлене політикою українських гетьманів і козацької військової старшини, що дало змогу розглядати їх як незалежні і самобутні об'єкти господарського життя регіону.

У П'ятницькому жіночому монастирі в різні часи проживало від 6 до 33 черниць, які турбувалися про маєтності обителі та розбудову самої обителі. До наших днів збереглися документи XVII–XVIII ст., які розкривають питання економічної діяльності монастиря.

Фонд № 160 Центрального державного історичного архіву нараховує 54 справи, які відображають діяльність П'ятницького жіночого монастиря м. Чернігова. Це гетьманські та полковницькі універсали про надання володінь обителі та її охорону:

– універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича на три хутори (Янівку, Кошівку, Мохнатин) 1657 р.³;

– підтверджувальний універсал гетьмана Івана Самойловича монастирю на села з угіддями 1672 р.⁴;

– підтверджувальні універсали гетьмана Івана Мазепи монастирю на села Юріївку, Рижики та інші 1689 р.⁵ та підтверджувальний універсал на села Рудку, Рижики, Березівку, Мохнатин, Янівку та Кошівку 1699 р.⁶;

– універсал гетьмана Івана Мазепи про дозвіл будувати греблю на річці Білоус 1695 р.⁷;

– підтверджувальний універсал гетьмана Івана Скоропадського на володіння монастиря 1710 р.⁸ та підтверджувальний універсал гетьмана Данила Апостола на володіння монастиря 1729 р.⁹.

До наших днів збереглися документи про спірні моменти в діяльності обителі, зокрема, декрет генерального суду про суперечку монастиря та Чернігівського полкового обозного Никифора Колинковича зі значковим товаришем Чернігівського полку Костянтиним Стриєвським щодо будівництва ними греблі на землі Никифора Колинковича і підтоплення монастирських полів (1689 р.)¹⁰. У документах містяться: рішення генерального військового суду про передачу значковим товаришем Іваном Молявкою у володіння монастиря млина, побудованого на монастирській землі, за що монастир повинен заплатити вартість млина (1694 р.)¹¹; випис із книги Чернігівської ратуші про продаж монастирю значковим товаришем Чернігівського полку Іваном Молявкою млина на р. Рудці (1694 р.)¹²; майже такий документ про продаж тим же Іваном Молявкою частини млина на р. Рудці (1694 р.)¹³, згідно з яким він продав одну частину, а потім й іншу; випис із книги Чернігівської ратуші про продаж монастирю значковим товаришем Кирилом Молявою землі в с. Юріївці (1712 р.)¹⁴.

Проблематичними були відносини між козаками та монастирем. Про це свідчить акт перевірки документів на право володіння землею у козаків сіл, що мали межу з монастирською землею, комісією, створеною за наказом гетьмана Івана Скоропадського за скаргою козаків на захоплення їх земель монастирем (1710 р.)¹⁵. Ще один випис – скарга до суду на дружину бунчукового товариша Катерину

³ Центральный державный исторический архив м. Киева (далі – ЦДІАК). Ф. 160. Оп. 1. Спр. 1.

⁴ Там само. Спр. 2.

⁵ Там само. Спр. 4.

⁶ Там само. Спр. 14.

⁷ Там само. Спр. 9.

⁸ Там само. Спр. 23.

⁹ Там само. Спр. 42.

¹⁰ Там само. Спр. 3.

¹¹ Там само. Спр. 5.

¹² Там само. Спр. 6.

¹³ Там само. Спр. 8.

¹⁴ Там само. Спр. 25.

¹⁵ Там само. Спр. 16.

Барковську за наїзд її на монастирський двір за с. Брусилів Білоуської сотні (1753 р.)¹⁶.

Цікавими є документи XVII–XVIII ст., які регламентують відносини монастиря з городянами, козаками та селянами. Це випис із книг Чернігівської ратуші щодо надання Оленою Єльцовою монастирю дарчої на будинок в м. Чернігові (1666 р.)¹⁷; заповіт Михайла Кириновича монастирю на землю (1688 р.)¹⁸; купча на землю в с. Слобідці, продану Іваном Швеем ігумені монастиря (1700 р.)¹⁹; купча на ниву, продану монастирю жителем с. Рудка Гнатом Шевченком (1714 р.)²⁰; купча на землю, надану монастирю жителем с. Слобідка Іначенком (1714 р.)²¹; розписка Матвія Мельника в тому, що він отримав жито від ігумені монастиря за землю (1714 р.)²²; закладний запис жителя с. Величківка Миколи Тарасевича монастирю за ліс (1721 р.)²³; купча на ліс, проданий жителем с. Мохнатина Єрофеєм Холецьким ігумені монастиря (1722 р.)²⁴; купча на гай і сінокіс, продані жителями с. Рудки Хомою та Прокопом Левченками ігумені монастиря (1725 р.)²⁵; розписка священика Спиридона Васильєва, дана монастирю про отримання 10 рублів за «пляц» – земельну ділянку (1725 р.)²⁶; купча на землю, продану жителем с. Березівки Никифором Петренком ігумені монастиря (1727 р.)²⁷; купча на город, проданий монастирю жителем Слободи Чернецької Яском Кармиленком (1728 р.)²⁸; уступочний запис монастирю на двір і поле Михайла Васильченка (1729 р.)²⁹; уступочний запис монастирю на частину поля жителями монастирської слободи Романової у якості сплати боргу (1739 р.)³⁰; купча на сінокіс, проданий монастирю Андрієм Никонорою (1739 р.)³¹; уступочний запис монастирю на будинок в с. Мохнатин намісника Чернігівської кафедри ієромонаха Феофанія (1742 р.)³²; купча на «околицю» в с. Мохнатин, продану монастирю священиком Спиридоном Кричевським (1748 р.)³³; закладний запис монастирю на двір у с. Мохнатині козака Павла Вислободського (1750 р.)³⁴; міновий запис монастирю на ниву в Білоуській сотні священика с. Жукотки Іоана Хорошевського в обмін на город (1781 р.)³⁵.

Значне місце в цьому фонді займають документи, які не мають прямого відношення до монастиря, а опинилися в його складі тому, що майно було продане, заставлене або подароване, а через певний час після оформлення потрапило у власність монастиря, а саме: купча на землю, продану жителю Райської слободи Іваном Марковичем жителем с. Рудки Івану Хоменку (1694 р.)³⁶; купча на сінокіс, проданий любецьким жителем Омеляном Тихоновичем жителю с. Лісків Хомі Хоменку (1696 р.)³⁷; випис заставного запису із книги Чернігівської ратуші жи-

¹⁶ Там само. Спр. 53.

¹⁷ Там само. Спр. 10.

¹⁸ Там само. Спр. 13.

¹⁹ Там само. Спр. 15.

²⁰ Там само. Спр. 28.

²¹ Там само. Спр. 29.

²² Там само. Спр. 30.

²³ Там само. Спр. 32.

²⁴ Там само. Спр. 33.

²⁵ Там само. Спр. 35.

²⁶ Там само. Спр. 36.

²⁷ Там само. Спр. 38.

²⁸ Там само. Спр. 39.

²⁹ Там само. Спр. 40.

³⁰ Там само. Спр. 47.

³¹ Там само. Спр. 48.

³² Там само. Спр. 49.

³³ Там само. Спр. 50.

³⁴ Там само. Спр. 51.

³⁵ Там само. Спр. 53.

³⁶ Там само. Спр. 7.

³⁷ Там само. Спр. 10.

тільки с. Кошівки Анастасії Кошки козаку цього ж села Лук'яну Миколаєвичу на сплату боргу (1696 р.)³⁸; заповіт жителя с. Кошівки Трофима Балики на майно своїм дітям (1698 р.)³⁹; заставний запис на землю Березенського жителя Тимохи Ігнатенка Березенському жителю Єрмолаю (1703 р.)⁴⁰; купча на будинок, проданий жителем с. Юріївки Василем Матвію Валученку (1705 р.)⁴¹; купча на ниву, продану жителем с. Юріївки Олексієм Шокуром Матвію Волуну (1707 р.)⁴²; купча на землю в с. Юріївці, продану місцевим жителем Олексієм Шокуром Матвію (1708 р.)⁴³; купча на землю, продану запорозьким козаком Федором Пархоменком жителю с. Юріївки сотенному осавулу Нестору (1710 р.)⁴⁴; купча на ниву, продану жителем с. Юріївки Лазарем Кривченком односельцю Матвію Валую (1710 р.)⁴⁵; дарча Семена Голоренка, жителя с. Кошовки, на землю, надану своєму зятю (1711 р.)⁴⁶; випис з книги Чернігівської ратуші про продаж землі козаками Лазарем Кривченком і Нестором Пекуренком значковому товаришу Чернігівського полку Кирилу Молявці (1712 р.)⁴⁷; купча на землю, продану козаком с. Юріївки Лазарем Кривченком Кирилу Молявці (1712 р.)⁴⁸; купча на сінокіс, проданий жителем с. Литики Іваном Пороскоченком Микиті та Матвію Гончарам (1718 р.)⁴⁹; купча на город в с. Юріївці, проданий Ароном Гасичем жителю с. Рогощі Яську Хорташенку (1724 р.)⁵⁰; купча на сінокіс, проданий жителем с. Слобода Євсеєм Івановичем священику Данилу Теодоровичу (1736 р.)⁵¹; купча на землю, продану Іваном і Павлом Рудчанськими та іншими жителями с. Рудка Домні Васильєвій (1729 р.)⁵²; купча на «околицу» в с. Мохнатин, продану місцевими жителями Омеляном та Олексієм Стефановичами священику Спиридону Чернігівському (1730 р.)⁵³; купча на сінокіс, проданий Єфросинією Фотиною жителю с. Мохнатин Олексію Заворотному (1730 р.)⁵⁴; купча на ниву, продану жителем с. Рудка Василем Коробкою жителю с. Антоновичі Логвину Тупиці (1730 р.)⁵⁵; купча на город, проданий жителем с. Кошовки Лук'яном Микуличем Ісаї Дерузі (1734 р.)⁵⁶.

П'ятницький монастир на кінець XVII ст. мав підтверджувальний універсал гетьмана І. С. Мазепи на села Рудку, Рижики, Березівку, Мохнатин, Янівку та Кошівку.

З XVII ст. збереглися документи, які регламентують відносини керівників полку і монастиря з козаками та селянами, а саме ті, які розкривають конфлікти монастиря з цивільним населенням за майно та землі. Збереглися також документи про купівлю-продаж землі, закладні, уступочні та дарчі монастирю.

Про маєтності П'ятницького монастиря містяться детальні свідчення в джерелах XIX ст., зокрема, в рукописній книзі Стефана Шугаєвського.

Протоіерей П'ятницької церкви Стефан Васильович Шугаєвський 1858 року

³⁸ Там само. Спр. 11.

³⁹ Там само. Спр. 12.

⁴⁰ Там само. Спр. 17.

⁴¹ Там само. Спр. 18.

⁴² Там само. Спр. 19.

⁴³ Там само. Спр. 20.

⁴⁴ Там само. Спр. 21.

⁴⁵ Там само. Спр. 22.

⁴⁶ Там само. Спр. 24.

⁴⁷ Там само. Спр. 26.

⁴⁸ Там само. Спр. 27.

⁴⁹ Там само. Спр. 31.

⁵⁰ Там само. Спр. 34.

⁵¹ Там само. Спр. 37.

⁵² Там само. Спр. 40.

⁵³ Там само. Спр. 43.

⁵⁴ Там само. Спр. 44.

⁵⁵ Там само. Спр. 45.

⁵⁶ Там само. Спр. 46.

зібрав матеріал про церкву у книзі, де зосереджувалися відомості про її історію, архітектуру, а також діяльність однойменного жіночого монастиря. У цій рукописній книзі надається детальний опис володінь П'ятницького жіночого монастиря станом на середину XVIII ст.

На той час маєтності монастиря складали:

1. Селище Чернишина слобода в сімнадцяти верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 186, жіночої статі – 156, садів – 7, городів – 33, ріллі обробленої – 147 четвертей (1 четвертина – 0,5 десятини – 0,52 га), сінокосів на 283 копи (копиці), ліс дров'яний – 1, млин вітряний – 1.

2. Селище Рижики в 8 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 17, жіночої – 17, садів – 2, городів – 3, левад – 1, ріллі на 21 четверть, сінокосів на 15 кіп, лісів будівельних – 2, лісів дров'яних – 1.

3. Селище Янівка в 6 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 13, жіночої – 9, ріллі на 6 четвертей.

4. Селище Березівка в 15 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 80, жіночої – 71, садів – 2, городів – 20, ріллі на 21¼ четверті.

5. Село Рудка в 15 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 149, жіночої – 135; двір проїзний, в ньому кам'яна комора, при ній велика пекарська хата, худоби в цьому дворі: 10 волів робочих, 44 корови, 12 телят, 7 кіз, 22 вівці, 25 свиней; із птахів: індика, гуси, кури, качки. А також сад – 1, левада – 1, шинок – 1, винокурня – 1, млинів – 3, ріллі – 237 четвертей і 8 чвертків, сінокіс на 1355 кіп, заростей – 2.

6. Село Мохнатин в 20 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 215, жіночої – 176, садів – 3, городів – 43, ріллі на 85 четвертей, сінокоосу на 14 кіп, лісів дров'яних – 3.

7. Село Юріївка в 20 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 72, жіночої – 56, городів – 2, ріллі – 68 четвертей, сінокоосу – 150 кіп, лісів зрубних – 9, заростей – 1.

8. Село Кошівка в 20 верстах від Чернігова, в ньому селян чоловічої статі – 38, жіночої – 38, сінокоосу на 25 кіп, млинів водних – 2 та шинок – 1.

9. В селі Брусилівка монастирю належав пором та сінокіс на 350 кіп⁵⁷.

П'ятницький монастир у XVIII ст. мав у 9 поселеннях залежних селян: 770 осіб чоловічої та 652 – жіночої статі, 15 садів та 101 город, 585 ¼ четверті 8 чвертків ріллі, сінокоси на 2192 копи, 5 лісів дров'яних, 9 лісів зрубних та 3 зарості, 6 млинів, 2 шинки, винокурню та проїзний двір з кам'яною коморою, пекарською хатою та худобою.

Збереглися документи про купівлю, продаж землі, закладні, уступочні та дарчі документи, згідно з якими люди віддавали майно монастирю. Монастир мав солідну матеріальну базу для існування та фінансову і господарську структуру.

Наприкінці XVIII ст. на території Російської імперії була проведена церковна секуляризаційна реформа, на підставі якої зачинялися монастирі. У 1786 р. П'ятницьку обитель за наказом імператриці Катерини II було зачинено, володіння монастиря відійшли до державної скарбниці.

До статті додаються чотири універсали, надані гетьманом І. С. Мазепою П'ятницькому жіночому монастирю на володіння та на їх охорону.

⁵⁷ Чернігівський обласний історичний музей ім. В. В. Тарновського, Ал-500, Шугаєвський С. В. Церковь во имя Святой Великомученицы Параскевы, нареченой Пятницы в городе Чернигове 1858 года, августа 20, 89 арк.

Додаток № 1

1689, листопада 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Чернігівському жіночому монастиреві на села Рудки, Юрівка, Рижики, Березівка, Мохнатин, Янівка, Кошівка і млин.

Пресветлейших и державнейших великих государей царей и великих князей Иоана Алексеевича, Петра Алексеевича всея Великия и Малыя Россій самодержцовъ ихъ царского пресвітлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

В подлинном подписано тако.

Ихъ же царского пресвітлого величества Войска Запорозкого пану полковникові черниговскому, старшині полковой и городової тамошней и каждому, кому о томъ надлежитъ відати симъ нашимъ ознаймуемъ універсаломъ, ижъ супліковала до насъ велебная Мелетия Кавецковна, игуменія монастира дівича Черниговского, храму святяга великомученицы Параскевії з сестрами своїми, просячи, абысмо подтвердили имъ нашимъ гетманскимъ універсаломъ тые селца, которыхъ оны заживали предъ симъ з млиномъ на Белоусе стоячимъ, а такъ мы, гетманъ, по милости Божой и по монаршомъ ихъ царского пресвітлаго величества указу, справуючи в Малой Россій всякіє діла, прийалисмо ей игуменій з сестрами занесенную до насъ прозбу: где видячи на тые селца именно, Рудки, Юревки, Рижаковъ, Березовки, Мохнатина, Яновки, Кошовки в единомъ обрубѣ будучие и млинокъ оній всіхъ прешлихъ Войска Запорозкого от Богдана Хмельницкого ажъ до нашего рейменту найдуючихся в Малой Россій гетмановъ, данные имъ універсали, ствержаемъ имъ и мы тые селца и млинокъ симъ нашимъ гетманскимъ універсаломъ, чрезъ которій яко позволяемъ имъ пререченої игуменій с сестрами тіми селцями владіти и всякіє от людей посполитихъ (опрочъ козаковъ) послушество и повинность. А з млина розміровіє приходи отбирати, такъ міти хоцемъ и приказуемъ, жебы имъ в томъ ништо не чинилъ перешкоды; тутъ же варуемъ, жебы имъ и владінію перевоза здавна имъ належного, и в заживанію слободки на грунтахъ ихъ осілой не чинено перепони.

Данъ в Батурині, ноеврія 9 дня, року от сотворения світа 7198, а от рожества Христова 1689.

Звишьименованный гетманъ, рукою власною, подлиннымъ читал камнінармус Лукьянъ Климов⁵⁸.

(Подано мовою оригіналу)

Додаток № 2

1695, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Чернігівському П'ятницькому жіночому монастиреві з дозволом побудувати одну кліть на Білоуській греблі поруч з кліттю Чернігівського Єлецкого монастиря.

Ихъ царского пресвітлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

Всеї старшині и черні Войска ихъ же царского пресвітлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникові черниговскому, старшині полковой, сотникомъ, атаманомъ и всему значному и меншому полку тамошнего товариству симъ нашимъ ознаймуемъ писаниемъ, ижъ суплековалы до насъ законници монастиря девичого свято Пятницкого Черниговского, бисмо позволили имъ на греблі Білоуской в кгрунтахъ ихъ власныхъ лежачой коштомъ и стараниемъ небожчика пана Полуботка сипанной, за построениемъ одной клетки, а на монастирь архимандритский Елецкій Черниговській легкованій о теґождъ небожчика построить и себе клетку при той же скрині, при которомъ прошеній своємъ просили насъ, гетмана, и о померковане межі в Богу превелебнимъ отцемъ Иоанномъ

⁵⁸ Універсали Івана Мазепи 1687–1709. Київ–Львів, 2002. Кн. 1. С. 180–181.

Максимовичемъ, архимандритомъ Елецкимъ Черниговскимъ и межю собою законницами обители святой свято Пятницкой девичой, жебы не было по построеній той клетки в млине якої кривды и ущербу в отбиранию розмеровъ; и гдижъ и того часу якъ небожчикъ панъ Полуботокъ памятную сипаль греблю усумнівался, же добръ лежачихъ обители святой Пятницкой деялася усма и пожитковъ належачихъ уменшене.

А такъ принявши мы оныхъ законницъ за слушную супліку, позволяемъ имъ на вышреченной греблі постройте клетку и при той же скрині, чинячи межю оними обительми святыми ободвома з разсуждения нашего гетманского такое помиркование, абы толко жъ било и в одной клѣтцѣ колко и в другой без перевишания и жеби ровное под часъ завозовъ было в ободвохъ клеткахъ млино без жадного едны другимъ подступства; а гребля повинна направлятись з ободвохъ сторонъ святыхъ обителей ровною працею и коштомъ без жадного междособного уближенія и утеснения, яко наше позволение будовать знова клѣтку помянутимъ законницамъ и помиркование межю ободвома святыми обительми, вишиописанное симъ універсаломъ етвержаючи, варуемъ того пилно, абы вишреченная старшына жадной не чинила обители святой Свято-Пятницкой Черниговской в отбиранию розмір всѣхъ частей шкоды и упреждения, под неласкою нашею и войсковимъ караннемъ заказуемъ.

Данъ в Батурин року 1695, декаврїя дня 22.

Звишьименованной гетманъ, рукою власною.

С подленнымъ читал камніармус Лукьянъ Климов⁵⁹.

(Подано мовою оригіналу)

Додаток № 3

1699, квітня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Чернігівському св. Параскеви жіночому монастиреві про підтвердження за ним сіл Рудки, Юрївка, Рижики, Березівка, Мохнатин, Янівка і Кошівка, які були надані попередніми гетьманами.

Пресветлійшаго и державійшаго великого государя его царского пресвітлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа. Его жъ царского пресвітлого величества Войска Запорозкого пану полковникові чернігівському, старшині полковой и городової тамошней и каждому, кому колвекъ о томъ відати надлежитъ, симъ нашимъ ознаймуемъ універсаломъ, тижъ супліковала до насъ велебная Мелетия Кавецковна, игуменія монастиря дівича Чернігівского храму святой великомученицы Параскевії з сестрами своїми, просячи, абисмо вновъ потвердили имъ нашимъ гетманскимъ данъ універсаломъ селца тие, которыхъ оны предъ симъ, з млиномъ на річці Білоусе стоячимъ заживали. А такъ ми, гетманъ, по милости божой и по монаршимъ его царского пресвітлого величества указу, справуючи в Малой Россїї всякие діла принялисмо ее игуменїї з сестрами занесенную до насъ прозбу, видячи на тые селца именно: Рудки, Юревки, Рижиков, Березовки, Мохнатинъ, Яновки и Кошовки, в едномъ обрубе будучие и на млинокъ онїй, в сіхъ прешлихъ Войска Запорозкого от Богдана Хмельницкого, ажъ до нашего рейментарства, найдуючисе в Малой Россїи гетманов, данние имъ універсали, ствержаемъ имъ и мы помененние селца и млинокъ симъ нашимъ гетманскимъ універсаломъ то, чрезъ которой, яко позволяемъ имъ пререченої игуменїї з сестрами тими селцами владіти и всякие от людей посполитихъ (опрочъ козакові) послушенство и повинность, а з млина розміровіе приходи отбирати. Такъ міти хочемъ и пилно приказуемъ, жебы имъ в томъ ништо не важился наименшой трудности и перескоди чинити, тутъ же варуемъ жебы имъ в владінію перевозами здавна имъ належачого, къ заживанню слободки на кгрунтахъ ихъ осілої не чинено перепони.

⁵⁹ Універсали Івана Мазепи 1687–1709. С. 288–289.

Дань в Батурині, априля 28, року 1699.
 Звишьименований гетмань, рукою власною.
 С подлиннимъ читал камнінармус Лукьянь Климов⁶⁰.
 (Подано мовою оригіналу)

Додаток № 4

1699, вересня 16. Чернігів. – Універсал Івана Мазепи Чернігівському жіночому монастиреві на маєтності.

Его царского пресвітлого велитчества Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа. Всея старшині и черні Войска Запорожского, а особливе пану полковникові черниговскому зо всею полковою старшиною, сотникові білоускому и кождому, кому бы колвек о том відати належало, ознаймуем, иж прекладала нам через су-пліку свою всечестная госпожа Мелетия Кавецковна, игуменія монастира Свято-пятницкого дівичого Черніговского, утискуючи за всіми в хресті сестрами своїми, же в маєтностях их монастырских, именно: Рудці, Мохнатин, Слободі, Юреві, Рижиках, Кошовці, Березовці и Яновці, людей тяглих так до роботи пана полковника, яко особливе до гаченя гребель потягают, через що до остатнего знищення оние их подание пришли и просили нашой гетманской в том оборони. Мы теды принявши ей всечестной госпожи игуменни в той міре слушне занесенную прозбу, видаем сей наш оборонний універсал, через которий м іти хочем и пилно приказуем, аби преречоних подданих монастыра их дівичого так сам пан полковник черніговский до работизн своих болшей не займал, яко и сотник білоуской и ніхто инший до гаченя гребел потягати не важился. А тут же особно и тоє всечестная госпожа игуменія доносила нам, же всякие через маєтности их едучие люде великие чинят здирства, домаганемся вимислных кормов и наповев и бранем подвод, не мьючи нашого гетманского подорожного листа. Зачим в сем же універсалі нашом таковой кладемо варунок, абы хтоли колвек без нашого подорожного листа см іл брати и вимислиих домагатися подвод и кормов в маєтностях их, такового кожного, позволяем, в колодку забывши, до нас присилати, албо и без докладу нашего з села безчестно впроважати.

Дан в Чернігові, септеврия 16, року 1699. Праворуч від підпису в колі написа-но: Місто печати.

Звишьименований гетман, рукою власною⁶¹. (Подано мовою оригіналу).

References

Baranovskiy, P. (1948) Sobor Piatnytskoho monastyrja v Chernyhove [Cathedral of the Pyatnitsky Monastery in Chernihiv]. *Pamiatnyky iskusstva, razrushennye nemetskyi zakhvatychkamy v SSSR – Monuments of art destroyed by the German invaders in the USSR*. Moscow–Leningrad, USSR: Izd-vo AN SSSR, 13–34.

Humylevskiy, F. (1873) Piatnytskyi monastyr [Pyatnitsky monastery]. *Istoryko-statystycheskoe opysanye Chernyhovskoi eparkhyi – Historical and statistical description of the Chernihiv diocese*. Chernihiv, Ukraine. B. 4.

Shuhaievskiy, S. (1858). Tserkov vo ymia Sviatoi Velykomuchenitsy Paraskevyy, narechenoi Piatnytsy v horode Chernyhove [Church in the name of the Holy Great Martyr Paraskeva, named Friday in the city of Chernigov]. *Chernihivskiy oblasnyi istorychnyi muzei im. V. V. Tarnovskoho, Ukraine*. A1-500, 89 p.

TsDIAK (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy m. Kyieva) – CSHAK (Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv). F. 160. Op. 1. Spr. 1–54.

Universaly Ivana Mazepy 1687–1709 [Universals of Ivan Mazepa 1687–1709]. (2002). B. 1. Kyiv–Lviv, Ukraine.

⁶⁰ Універсали Івана Мазепи 1687–1709. С. 322.

⁶¹ Універсали Івана Мазепи 1687–1709. С. 335.

Нижник Людмила Михайлівна – старший науковий співробітник Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» (вул. Преображенська, 1, м. Чернігів, 14000, Україна).

Nyzhnyk Liudmyla M. – Major researcher of the National Architectural and Historical Reserve «Ancient Chernihiv» (1 Preobrazhenska Str., Chernihiv, 14000, Ukraine).

E-mail: f11369@ukr.net

To the issue of ownership of the St. Paraskeva convent in Chernihiv during the Hetmanate (according to the documents of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv and other sources)

The purpose of the research is to studying the documents on the economic activities of the St. Paraskeva (Piatnytsia) convent. Methodologically the work is based on an analytical and statistical approach. Scientific novelty. The research introduced into scientific circulation information from previously unknown archival sources, which significantly expanded the idea of economic activity of the St. Paraskeva convent in Chernihiv in the 17–18th centuries. Conclusions. On the basis of the documents it is revealed how the possessions of the convent were replenished, first of all, the universals of Colonel Inokentiy Sylych and Hetmans Ivan Samoilovych, Ivan Mazepa, Ivan Skoropadsky and Danylo Apostol for possession and protection. Analyzing the documents of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, was found out that in the 17th century the estates of the convent were replenished by providing hetman's universals and sometimes the parishioners donated property or sold to the convent, then in the 18th century the hetmans affirmed the right to own the convent, which also bought property, practiced the seizure of lands and the provision to the peasants lands, hayfields, forests, etc. The documents that tell about the conflicts of the convent with the civilian population for property and land, about the purchase and sale of lands, mortgage, assignment and gift documents, according to which people gave property to the convent have been preserved. In the middle of the 18th century the convent had property in 9 settlements of dependent peasants (770 males and 652 females), 15 gardens and 101 gardens, 585 1/4 quarters 8 quarters of arable land, hayfields for 2192 kopecks, 5 wood forests, 9 log forests and 3 thickets, 6 mills, 2 taverns, a distillery and a driveway with a stone barn, a bakery and cattle.

Key words: St. Paraskeva convent, the documents, hetmans, the universals, possession, property, purchase, selling.

Дата подання: 29 червня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 3 серпня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Нижник Л. До питання про володіння П'ятницького жіночого монастиря м. Чернігова за часів Гетьманщини (за документами Центрального державного історичного архіву України та іншими джерелами). *Сіверянський літопис*. 2020. № 4. С. 24–32. DOI: 10.5281/zenodo.4018356.

Цитування за стандартом APA

Nyzhnyk, L. (2020). Do pytannia pro volodinnia Piatnytskoho zhinochoho monastyria m. Chernihiva za chasiv Hetmanshchyny (za dokumentamy Tsentralnoho derzhavnoho istorychnoho arkhivu Ukrainy ta inshymy dzheralamy) [To the issue of ownership of the St. Paraskeva convent in Chernihiv during the Hetmanate (according to the documents of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv and other sources)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, 24–32. DOI: 10.5281/zenodo.4018356.